

İstanbul Hukuk Mecmuası

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Başvuru: 20.05.2021
Revizyon Talebi: 02.09.2021
Son Revizyon Tarihi: 21.09.2021
Kabul: 18.03.2022

İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukukta Uygulanmasının Önündeki Pratik Güçlükler: İlgili Uluslararası Normu Bulma ve Türkçeleştirme Sorunu

Tolga Şirin^{*}, Necdet Umurcan^{**}

Öz

Hukuk uygulamacılarının Anayasa'nın madde 90/son hükmü gereğince bir uluslararası sözleşme hükmünü ve bu hükme anlamını veren uluslararası organların kararlarını "esas alması", köken itibarıyla yabancı dilde kaleme alınmış olan bir normun ulusal hukukta uygulanması anlamına gelir. Ancak uluslararası hukukun iç hukukta uygulanmasında, Türkiye öğretisinde büyük ölçüde ihmal edilmiş pek çok teknik güçlük bulunmaktadır. Bu makalede uygulamacıların çok sayıda uluslararası hukuk kaynağı arasından yararlanmaları gereken hukuku nasıl bulacağı; yabancı dilde verilmiş bir bağlayıcı mahkeme kararının hangi usulle Türkçeye çevrilip uygulanacağı, resmî çevirilerdeki eksiklik ve yanlışlıklar gibi sorunlar üç başlık altında ele alınmaktadır. Makalede uygulanması gereken uluslararası hukuku bulabilme sorununa çözüm olarak ulusal hukuku esas alan ve ilgili kararları özlü biçimde yansıtan çevrim içi bir şerh çalışması önerilmektedir. Yine her kararın gereğinin AYM, diğer yargı kolları, yasama ve yürütme tarafından yerine getirilip getirilmediğini sınanan şeffaf bir sistem kurmak da bir diğer yararlı yöntem olacaktır. Makalede ayrıca "yargıç, hukuku resen uygular" ("*iura novit curia*") ilkesinin yabancı dildeki bağlayıcı mahkeme kararları için de geçerli olduğu savunulmaktadır. Dolayısıyla uluslararası mahkeme kararlarını anlayıp uygulayabilecek dil bilgisine sahip yargıçlar, bu bilgilerinden yararlanabilmelidir. Yabancı dil bilgisine sahip olmayan yargıçlar için kararların Türkçeleştirilmesi gereğince ise, ideal olarak, Paris İlkeleri'ne göre akreditasyon almış özerk/bağımsız bir ulusal insan hakları kurumu tarafından yerine getirilmelidir. Bu itibarla çalışmada henüz uluslararası akreditasyonu olmayan ulusal insan hakları kurumumuz Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Paris İlkeleri'ne uygun olarak yeniden biçimlendirilmesi ve işleyişinin bu ilkelere uygun hâle getirilmesi gereğinin altı çizilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Uluslararası Sözleşmeler, Milletlerarası Andlaşmalar, Uluslararası Mahkeme Kararları, Uluslararası Sözleşmelerin Çevirisi, Iura Novit Curia

Practical Challenges in Implementing Human Rights Treaties in National Law: Problems of Finding and Translating Relevant International Norms

Abstract

The Turkish Constitution provides that in case of a conflict, concerning fundamental rights and freedoms, between international treaties and national laws, the international treaty should prevail. This obligation requires the national decision-makers to directly implement the applicable international norms, despite these norms being made in a foreign language. The implementation of these international norms poses several practical difficulties, which have been grossly overlooked in Turkish literature. This article deals with three such significant problems. The first problem is finding the appropriate norm to implement, among the myriad of international legal sources.

* **Sorumlu Yazar:** Tolga Şirin (Doç. Dr.), Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: tolgasirin@gmail.com ORCID: 0000-0002-7172-5426

** Necdet Umurcan (Arş. Gör.), Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İnsan Hakları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: necdetumutorcan@gmail.com ORCID: 0000-0002-9161-1928

Atf: Şirin T, Umurcan NU, "İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukukta Uygulanmasının Önündeki Pratik Güçlükler: İlgili Uluslararası Normu Bulma ve Türkçeleştirme Sorunu" (2022) 80(1) İstanbul Hukuk Mecmuası 273. <https://doi.org/10.26650/mecmua.2022.80.1.0009>

The second problem is the procedure of translating binding international norms into Turkish. The third is the process of rectifying the incomplete or inaccurate official translations of international treaties. It is propounded that these problems can be solved by introducing two new mechanisms, one facilitating the practitioners' access to relevant international norms and one monitoring their compliance with these norms. It is further argued that the principle of *iura novit curia* also applies to laws made in a foreign language, and domestic decision-makers should be allowed to use their language proficiency. For those lacking that proficiency, an autonomous and independent national human rights institution should undertake the task of swiftly translating the relevant international norms into Turkish.

Keywords

International treaties, International agreements, International court judgments, International treaty translations, *iura Novit Curia*

Extended Summary

As a constitutional mandate, the legal decision-makers in Turkey have a clear obligation to directly implement certain international norms in the domestic law system. The meaning and scope of this obligation have been subject to broad debate. However, the practical aspect of this implementation has been mostly overlooked. Against this backdrop, this article focuses on the practical challenges in implementing international law in the domestic law system. In this regard, there are three major problems. The first is the problem of finding the appropriate international norm. Like other modern states, Turkey's international legal obligations are fast increasing, and these usually carry human rights aspects. It is unrealistic to expect all decision-makers to be familiar with all aspects of a significant number of international obligations. While international treaties ratified by Turkey are, as a rule, published in the Official Gazette, the decisions of the treaty bodies are not. These decisions are hard to find since the websites of treaty bodies are highly complicated, especially for those not particularly familiar with their systems. This article suggests that the problem may be solved by introducing an online commentary that captures the essence of all relevant international norms while being written from a national law perspective. Another useful step to address this problem would be introducing a transparent mechanism to examine the legislative, executive, and judicial organs' levels of compliance with the international norms. The second problem is related to the first but reflects a different challenge for the decision-maker: that official translations of certain international treaties include several errors. Some of these translation errors are important enough to negatively affect the decisions. Whether a Turkish judge or a legal practitioner can use their linguistic proficiencies to rectify such mistakes is not clear. Our solution to this is included in our solution to the third problem, which is the difficulty of understanding and implementing the treaty body decisions made in a foreign language. As mentioned, most of these decisions are not translated into Turkish, and it is not clear whether Turkish judges and prosecutors can directly implement a treaty body decision made in a foreign language by resorting to their linguistic proficiencies. In this article, four different ways of implementing international norms made in a

foreign language in domestic law are examined: a) the decision-makers making use of their linguistic proficiencies; b) resorting to a certified translator; c) resorting to a court expert's report; and d) asking for an official translation from the relevant ministry. While it is acknowledged that all of these methods are applicable, each has its disadvantages. This problem can be addressed by resorting to the *iura novit curia* principle. If the national decision-makers have the language proficiency they need to understand and implement the international norms in question, they should be allowed to use this knowledge. It is thus argued that the principle of *iura novit curia* ("the judge knows the law") applies to international law. If the judges in question *do* know the international law, they should be free to implement the law without having to ask for a translation from the ministry, a certified translator, or a court's expert. For others who do not have sufficient linguistic proficiency, the relevant international norms should be translated into Turkish. Ideally, it is argued, an autonomous and independent national human rights institution accredited as complying with the Paris Principles should undertake this task. Accordingly, the structure and functioning of the Turkish Human Rights and Equality Institution, the yet-to-be-accredited national human rights institution in Turkey, should be reformed following the Paris Principles.

İnsan Hakları Sözleşmelerinin İç Hukukta Uygulanmasının Önündeki Pratik Güçlükler: İlgili Uluslararası Normu Bulma ve Türkçeleştirme Sorunu

Anayasa'nın md. 90/son hükmü, ne kadar olumlu sayılırsa sayılsın beraberinde bir takım teknik sorunları da getirmektedir. Hukuk uygulamacılarının, bir milletlerarası andlaşma hükmünü ve bu hükme anlamını veren organların kararlarını esas alması, köken itibarıyla yabancı dilde kaleme alınmış olan bir normun ulusal hukukta uygulanması anlamına gelir. Bu dilsel geçiş, en az üç noktada tartışma barındırır: (1) uluslararası normun (karar veya sözleşmenin) nasıl bulunacağı, (2) çeviri hataları ve (3) ilgili uluslararası norma ilişkin yabancı dildeki mahkeme kararlarının nasıl anlaşılacağı tartışmalarını.

I. Uluslararası Normu Bulma Sorunu

Anayasa'nın 90'ıncı maddesinin ilk fıkrası uyarınca, "Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır." Dolayısıyla Türkiye'nin tarafı olduğu uluslararası sözleşmelerin prensip itibarıyla, kanun biçiminde Resmî Gazete'de yayımlandığını varsayabiliriz. Bu kural, maddenin "Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır" biçimindeki üçüncü fıkrası uyarınca, kanunlarla çatışabilecek (metne göre değişiklik getirecek) bütün insan hakları sözleşmeleri için geçerlidir. Konuya bu düzenlemelerden hareketle baktığımızda, aynı konuda iç hukuktaki kanunlardan farklı hüküm getiren insan hakları sözleşmelerinin tamamının Resmî Gazetede yayımlandığını söyleyebilmemiz gerekir. Fakat bundan emin değiliz. Sözgelimi biz, bütün çabalarımıza karşın, Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'ye Ek 1967 Tarihli Protokol'ün Resmî Gazete'de yayımlanmış bir Türkçe metnine ulaşamadık. Tespitlerimize göre Resmî Gazete'de bu sözleşmeye ilişkin iki kayıt bulunmaktadır.¹ Fakat bunların hiçbirinde Protokol'ün bir Türkçe çevirisine yer verilmemiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin taraf olduğu bu Protokol'ün Resmî Gazete çevirisinin varlığından kuşkuluyuz. Eğer böyle bir çeviri var da çabalarımıza rağmen biz bulamamışsak dahi bunun, erişilebilirlik bağlamında bir sorunu işaret ettiğini düşünüyoruz.

Bu ayrıksı durum bir kenara, taraf olunan uluslararası sözleşmelerin Türkçe çevirilerinin kural olarak Resmî Gazete'de yer aldığı söylenebilir. Ne var ki uluslararası normu bulma sorunu burada bitmemektedir.

¹ 5 Ağustos 1968 tarihli, 12968 sayılı Resmî Gazete <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12968.pdf>; 14 Ekim 1968 tarihli, 13026 sayılı Resmî Gazete <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13026.pdf>.

Özellikle Roma-Germen hukuk geleneğine dayanan Kıta Avrupası ülkelerinde, “*nemo censetur ignorare legem*” yani “yasayı bilmemek mazeret olamaz”² ilkesi geçerlidir.³ Bunun hukuk uygulamacılarına ilişkin bir yönü vardır. Söz konusu ilkenin, insan hakları ve anayasa hukukunda da kabul gören kurumsallaşmış biçimine göre “yargıç, hukuku resen uygular” (“*iura novit curia*”). Dolayısıyla yargıçların önlerindeki davalarda uluslararası sözleşmeleri bildikleri ve bilmeleri gerektiği ve kendiliğinden uygulayacakları kabul edilir.

Kâğıt üzerinde durum böyle olsa da uygulamada tam bir keşmekeş söz konusudur. Birçok hukuk uygulamacısı -gerçekte- uluslararası sözleşme hükümlerini bilmemekte; bu konudaki kanun hükümlerini derli toplu ve konu tasnifli olarak da bulamamaktadır.

Bu konuda daha önemli sorun ise söz konusu sözleşmeleri yorumlayan ve bunlara anlam veren organların kararlarıdır. Bu kararların da ilgili kanun hükmüyle düzenli biçimde ilişkilendirildiği bir kaynak yoktur. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin kararları, Mahkemenin resmî sitesinde (HUDOC) yer almaktadır. Bu sitede Türkçe ara yüz ve bazı gayriresmî Türkçe karar çevirileri yer alsa da keşmekeş vardır. Kararlar ile ulusal mevzuat derli toplu biçimde eşleştirilmiş değildir. Dahası aynı düzenlemeyle ilgili farklı kararların gelgitleri veya ayrımları da açıkça anlaşılmamaktadır. Ayrıca, her konuda yek bir yorumun olmadığı gerçeği karşısında bu belirsizlik daha da derinleşmektedir.

Örneğin Türk Ceza Kanunu’nun 301’inci maddesinin öngörülebilirlik ve ulaşılabilirlik taşımadığını söyleyen *Altuğ Taner Akçam v Türkiye*⁴ kararından bir bakıma sapma niteliği taşıyan *Metis Yayıncılık Limited Şirketi ve Sökmen v Türkiye* kararı,⁵ “kararlar” kısmında değil “kabul edilebilirlik kararları” kısmında yer almakta ve iki karar arasındaki geçiş net biçimde görülmemektedir. Benzer şekilde; başörtüsü yasağı bağlamında öğrencilere dönük yasağın takdir marjı içinde görülüp ihlal sonucuna ulaşılmayan *Leyla Şahin v Türkiye*⁶ kararı ile eşi başörtülü olduğu için farklı bir şehre sürülen vali yardımcısı Ramazan Sodan’ın özel yaşama saygı hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılan *Sodan v Türkiye* kararı aynı konunun farklı yorumlanmış tezahürleridir.⁷ Yargıçlardan bütün bu kararların tüm yönlerine hâkim olmalarını beklemek biraz fazla ileriye gitmek olabilir.

² Bu ilkenin en net biçimiyle göze çarptığı hüküm, Türk Ceza Kanunu’nun 4’üncü maddesidir: “Ceza kanunlarını bilmemek mazeret sayılmaz.”

³ Bu ilkenin anayasal istisnaları, ABD Yüksek Mahkemesinin bazı kararlarında yer bulmaktadır. Örneğin *Lambert v California* 335 US 225 (1957) kararında Mahkeme, bir kişinin söz konusu yasağı bilebilme olasılığının bulunmadığı durumları bir istisna olarak ifade etmiş, fakat sonradan *United States v Freed* 401 US 601 (1971) kararında istisnaya istisna getirerek. Uyuşturucu madde veya tehlikeli silah taşımak gibi suçlar için bunun kesinlikle mümkün olmayacağı ifade edilmiştir. Daha yakın tarihli *Heien v North Carolina* 135 S. Ct. 530 (2014) kararında ise Mahkeme, bir polis memurunun bir kişinin kanunu ihlal ettiğinde hataya düşmüş olması durumunda, eğer hataya düşmede “makul şüphe” varsa dördüncü değişiklik ihlaline neden olmayacağını söylemiştir. Bkz Kit Kinports, ‘Heien’s Mistake of Law’ (2016) 68(1) Alabama Law Review 122.

⁴ *Altuğ Taner Akçam v Türkiye* (İHAM) no. 27520/07, 25.10.2011, §§ 93-95.

⁵ *Metis Yayıncılık Limited Şirketi ve Sökmen v Türkiye* (İHAM) no. 4751/07, 20.06.2017, §§ 34-35.

⁶ *Leyla Şahin v Türkiye* [BD] (İHAM) no. 44774/98, 10.11.2005, § 122.

⁷ *Sodan v Türkiye* (İHAM) no. 18650/05, 02.02.2016, §§ 57-59.

Öte yandan, tartışmaya konu olan tek norm, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkemesi ile ilişkili olanlar da değildir. Avrupa Konseyinin, İşkencenin Önlenmesi Avrupa Komitesi, Sosyal Haklar Avrupa Komitesi gibi diğer organlarının kararları ile BM bünyesindeki diğer metinler ile Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, İnsan Hakları Komitesi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, İşkenceye Karşı Komite; Çocuk Hakları Komitesi, Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Korunması Komitesi, İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi, Engelli Hakları Komitesi, Zorla Kaybedilme Komitesi gibi organların verdiği kararlara erişim HUDOC'a kıyasla çok daha güçtür.⁸ Dolayısıyla tüm bu kararlara her olayda egemen olmak olası değildir.

Bu sorun, nispi nitelik taşıyan ve taraflarca getirilme ilkesine dayanan özel hukuk davalarında bir ölçüde aşılabılır. Tarafların, kendileriyle ilgili norma dikkat çekmediği hâllerde ulusal normun uygulanmasının kabul edilebilirlik marjı biraz olsun geniş sayılabilir. Gelgelelim kamusal davalarda bu küçük marj da ortadan kalkmaktadır.

Dolayısıyla; bu sorunun aşılması için adım atılması gerekmektedir. Bize göre bu konuda ulusal hukuku esas alan ve ilgili kararları özlü biçimde yansıtan çevrim içi bir şerh çalışması anlamlı olabilir. Öyle ki her kararın gereğinin AYM, diğer yargı kolları, yasama ve yürütme tarafından yerine getirilip getirilmediğini sınavan şeffaf bir sistem kurmak da bir diğer yöntem olabilir.

II. Uluslararası Sözleşmelerde Çeviri Hataları

Uluslararası insan hakları sözleşmeleri genellikle çokuluslu bir kurum tarafından üretilir. Çekirdek metinler söz konusu olduğunda bu organlar özellikle Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Konseyidir (AK). BM'nin resmî dilleri Arapça, Çince, İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve Rusçadır. AK'nin resmî dilleri ise İngilizce ve Fransızcadır.⁹ Bu metinleri yorumlayan veya denetleyen organlar, sayılan resmî dilleri kullanır. Görüldüğü gibi söz konusu dillerin arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili olan Türkçe yoktur. Dolayısıyla, normların Türkçeleştirilmesi gerekir. Bu bir iç hukuk meselesidir.

Bilindiği gibi bir uluslararası sözleşmeye taraf olunurken öncelikle temas kurma ve görüşme yapmak gerekir. Bu süreç, kural olarak Dışişleri Bakanlığı eliyle ve doğal olarak yabancı dilde yürütülür.¹⁰ Sözleşmelerin parafe edilmesi, imzalanması,

⁸ Bu konudaki taramalar şu data bankasından yapılabilmektedir:
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/TBSearch.aspx

⁹ Fransızcaya resmî dil statüsü tanınmasının yanı sıra Mahkemenin Fransa'da bulunması da hesaba katıldığında, Fransız hukukçuların ve Fransız yargı kültürünün Mahkeme'nin iç işleyişini orantsız bir şekilde etkilediği yönündeki savlar açıkla dile getirilmektedir. Bu konuda bkz Mathilde Cohen, 'On the Linguistic Design of Multinational Courts: The French Capture' (2016) 4 ICON 498.

¹⁰ Bu konuda bkz '05/05/1969 tarihli 1173 sayılı Milletlerarası Münasebetlerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu Hakkında Kanun', Resmî Gazete, 17/05/1969, S. 13201. Birinci madde, bu konuya ayrılmıştır.

bildirim yapılması ise bir Cumhurbaşkanlığı kararı ile belirlenen temsilciler kanalıyla gerçekleşir.¹¹ Bu süreçlerin tamamlanmasından sonra, onaylamaya geçilir. İnsan hakları sözleşmelerini onaylama veya bunlara katılma ise TBMM'nin bunu bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Bu uygun bulma kanunu, bir hazırlık sürecini gerektirir. 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, “Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunlu olan andlaşmaların Cumhurbaşkanlığı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilmesi kapsamındaki hazırlık çalışmaları Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülür” dediği için konuyla ilgili hazırlıklardan biri olan Türkçe çeviri işi Dışişleri Bakanlığın görevleri arasındadır.¹² Nitekim 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin “Dışişleri Bakanlığı” başlıklı dördüncü bölümündeki “Tercüme Dairesi Başkanlığı” başlıklı 153'üncü maddesi bunu açıkça düzenlemiştir. Buna göre “yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar ile akdedilen andlaşmalar başta olmak üzere, dış politikanın yürütülmesi çerçevesinde Bakanlıkça ihtiyaç duyulan belge metinlerin tercüme edilmesini veya yapılmış olan tercüme metinlerin gözden geçirilmesini sağlamak” Dışişleri Bakanlığı Tercüme Daire Başkanlığının işidir.¹³

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin Türkçe çevirilerinin “yetersiz ve yanlışlıklarla dolu” olduğuna dair öğretiler 1988 yılına kadar geriye gitmektedir.¹⁴ Bugün Başkanlığın yetki alanındaki uluslararası insan hakları sözleşmelerinin Türkçelerine baktığımızda, son yıllarda belli bir standardın yerleşmeye başladığını söyleyebiliriz. Gelgelelim bu metinlerin çevirisinde ve gözden geçirilmesinde kabul edilebilir sınırların ötesinde ihmaller vardır. Bazı uluslararası sözleşmelerin Resmî Gazete'de yer alan Türkçe metinleri, orijinal metinden farklı anlama yol açacak eksik ya da hatalı çeviriler içermektedir.

Bu sorun en temel insan hakları belgelerinden birinde hemen karşımıza çıkmaktadır: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Resmî Gazete çevirisinde, Bildirge'nin özgün metninin “Dibace” kısmının dördüncü paragrafı atlanmıştır.¹⁵

¹¹ Bu konuda bkz. ‘9 sayılı Milletlerarası Andlaşmaların Onaylanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’, Resmî Gazete, 15/07/2018, S. 30479. Madde 1, bu konuya ayrılmıştır.

¹² Uygulamada kanun teklifleri fiilen Cumhurbaşkanlığı tarafından sunulmakta, hukuken Meclis Başkanının adı geçmektedir. Oysa Anayasa’da Cumhurbaşkanının kanun teklif etme yetkisi yoktur. TBMM İçtüzüğü’nün 90’uncu maddesine göre ise “Anayasa gereğince Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlı olan andlaşmalar Cumhurbaşkanınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına genel gerekçesiyle sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı bu andlaşmaları gelen kâğıtlar listesinde yayımlar. Bu andlaşmaların gelen kâğıtlar listesinde yayımından itibaren milletvekilleri tarafından andlaşmaların onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun teklifi verilebilir. Bu teklif diğer kanun tekliflerinin tabi olduğu usule göre işlem görür.” Buna göre teklifin, dolayısıyla icabında tercümedeki düzeltmelerin milletvekilleri tarafından yapılması gerekir.

¹³ Söz konusu hüküm, 6004 sayılı Dışişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’un yardımcı birimler başlıklı 8’nci maddesinin (e) fıkrasında yer alıyordu.

¹⁴ Edip Çelik, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türk Hukukundaki Yeri ve Uygulanması’ (1988) 9(1-3) İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi 54. Bu konuda başka eleştiriler için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, *Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri*, Cilt I-II (Legal Yayıncılık 2011); Kadriye Bakırcı, ‘İstanbul Sözleşmesi’ (2015) 73(4) Ankara Barosu Dergisi 137; Tolga Şirin, ‘İnsan Haklarının ve Temel Hakların Korunması İçin Sözleşme’nin Türkçe Çevirisi Sorunu’ (2021) 9(1) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 1.

¹⁵ 27 Mayıs 1949 tarihli, 7217 sayılı Resmî Gazete.

Yine Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’de, bu kez çok daha önemli bir bölüm çeviride ihmal edilmiştir. Sözleşme’nin birinci maddesindeki “engelli” tanımının özgün hâli şu şekildedir:

Engelli kişiler, *çeşitli başka engellerle etkileşerek* bireyin topluma başkaları denli bütünüyle ve etkin katılmalarına engel olan uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içerir.

Vurgulanan bölüm (“*in interaction with various barriers*”) resmî çeviride atlanmıştır. Eksik çevirili hâliyle Resmî Gazete’deki tanım, engelliliğe yol açan etmenlerin yalnızca bireyin kendi niteliklerinden kaynaklandığı algısına yol açmaktadır. Aksine orijinal metne göre engelliliğe yol açan yalnızca kişinin kendi özellikleri değildir; dış engeller bu özelliklerle birleşerek engellilik yaratabilmektedir.¹⁶ Bu, somut uyumsuzluklarda hak aleyhine yorum farkı doğurabilecek kadar önemli bir eksikliklerdir.

Daha da ilginç, İstihdam Politikasıyla İlgili 122 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (“ILO”) Sözleşmesi’nin Resmî Gazete metninde bulunur. Bu sözleşmenin Resmî Gazete çevirisinin giriş kısmında şu ifade göze çarpmaktadır: “Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı Statüsü girişinin işsizlikle savaş yapılmasını ve uygun geçiş koşulları *sağlamayan* bir ücret teminatı öngördüğünü (...) nazara alarak (...) aşağıdaki Sözleşmeyi kabul etmiştir.”¹⁷ Bu çeviride vurgulanan “sağlamayan” ifadesi, hatalı çevirinin yol açtığı mantıksız sonuçtan da anlaşılacağı üzere, açıkça yanlış yazılmıştır.

Söz konusu hatalı çevirilerin, prensip itibarıyla, Türkiye’nin uluslararası yükümlülükleri açısından bir değeri olamaz. Nitekim 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 27’nci maddesine göre “Bir taraf, bir sözleşmeyi yerine getirmeme gerekçesi olarak iç hukukunun hükümlerine başvuramaz.” Dahası aynı Sözleşme’nin 46’nci maddesine göre “bir Devlet, bir antlaşmayla bağlanma iradesini geçersiz kılacak bir gerekçe olarak, bağlanma iradesinin iç hukukunun antlaşma akdetme yetkisiyle ilgili hükümlerini ihlal etmek suretiyle açıklandığı olgusuna başvuramaz.” Bu son durumun tek istisnası, “ihlalin aşikâr ve iç hukukunun temel öneme sahip bir kuralıyla ilgili” olmasıdır. İhlalin aşikârlığı ise, “söz konusu meselede normal uygulamaya göre ve iyi niyetle hareket eden herhangi bir Devlet için nesnel olarak açık görünüyorsa” söz konusu olur.

Dolayısıyla sözleşmelerin yanlış çevrilmiş olması bir yana, iç hukukta yürürlüğe girme usulünde büsbütün hata yapılması durumunda bile, iç hukuktaki bu hatalara

¹⁶ İdil Işıl Gül ve Ulaş Karan, *Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Usul, İzleme ve Belgeleme* (Bilgi Üniversitesi Yayınları 2011) 55.

¹⁷ 23 Ekim 1977 tarihli, 16093 sayılı Resmî Gazete (vurgu eklendi).

atıfla devletin uluslararası yükümlülüğünün ortadan kalktığı savunulamaz.¹⁸ Sözleşmenin gerçek hükümleri, devleti bağlamaya devam eder.

Özetle çeviri hatalarının, kural olarak, uluslararası yükümlülükler açısından bir anlamı yoktur. Ancak iç hukukta hatalı uygulamalara yol açabilir. Uluslararası yükümlülüğün gereğinin yapılması ise, uygulamacıların, uluslararası hukuk normunun doğru ve orijinal biçimini esas almalarını gerektirir. Bunun mümkünlüğü ise kuşkuludur. Bir sonraki bölümde yargıcın yabancı dildeki bir uluslararası mahkeme kararından nasıl yararlanacağına yönelik yürütülecek tartışma, yargıcın uluslararası sözleşmelerin orijinal biçimlerinden nasıl yararlanacağı sorusu için de geçerlidir.

III. Kararların Türkçeleştirilmesi Sorunu

Sözleşmelerin Türkçe metinleriyle ilgili sorunlardan daha büyük sorun, denetim organlarının verdiği kararlarla ilgilidir. Şöyle ki BM ve AK bünyesindeki denetim organlarının kararlarının büyük bir kısmı Türkçeye çevrilmiş değildir. Gerçi Sözleşme'nin etkililiğini arttırmak için Interlaken, Brighton ve İzmir'de yapılan Avrupa Konseyi toplantılarında, Mahkeme kararların 47 üye devletteki 36 farklı resmi dile çevrilmesi yönündeki kararlar uyarınca bu eğilim değişmiştir.¹⁹ Son yıllarda HUDOC sitesinde pek çok İHAM kararının resmî olmayan Türkçe çevirileri (en azından özetleri) yayımlanmaktaysa da bu çevirilerde çok sayıda eksik ve hata vardır. Ayrıca, aynı kurum veya kişilerce yapılan çeviriler arasında bile kavramsal standartlar yoktur. Pek çok kararda paragraf numaraları bulunmamakta,²⁰ karara götüren gerekçelerden yeterince söz edilmemekte²¹ ve/veya davaya konu olan bazı olaylara veya ifadelere yer verilmemektedir.

Örnek vermek gerekirse; İslam'a dönük ifadelerin tartışıldığı *Aydın Tatlav v Türkiye* kararının²² Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan ve İHAM'ın sitesinde yer alan Türkçe çevirisinde, davaya konu olan ifadelerin ne olduğu anlaşılmamaktadır. Bu ifadeler çeviride adeta sansürlenmiştir.²³ Çevirinin bu hâlini okuyan bir yargıcın, elindeki benzer bir uyuşmazlık için anlamlı herhangi bir sonuç çıkarabilmesi olası değildir; çünkü olayda verilen ihlal kararında belirleyici olan olgu, İHAM'ın "mahkumiyet

¹⁸ Ki Türkiye Cumhuriyeti hukukunda uluslararası sözleşmelerin yürürlüğe girme usulünde hata yapılmasının örneği de yok değildir. Örneğin Resmî Gazete kaydına bakılırsa Diploması Ajanları da Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişiler Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Bakanlar Kurulu tarafından, 27/10/1980 tarihli 2326 sayılı uygun bulma kanunu uyarınca yürürlüğe konmuştur. Ancak söz konusu uygun bulma kanununun bu Sözleşme'yle alakası yoktur. Doğru uygun bulma kanunu, 21.01.1981 tarihli ve 2374 sayılıdır.

¹⁹ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz Anne Lise Kjær, 'Translation of Judgments of the European Court of Human Rights into Non-official Languages: The Politics and Practice of European Multilingualism' in Anne Lise Kjær and Joanna Lam (eds), *Language and Legal Interpretation in International Law* (OUP 2020)

²⁰ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124504> (Erişim tarihi: 23 Şubat 2021)

²¹ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-150850> (Erişim tarihi: 23 Şubat 2021)

²² *Aydın Tatlav v Türkiye* (İHAM) no. 50692/99, 02.05.2006.

²³ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120745> (Erişim tarihi: 23 Şubat 2021)

kararında anılan bölümleri sert eleştiri dozunda” bulması ve “inanınların doğrudan kişiliğini hedef alan aşağılayıcı bir ton [ya da] kutsal sembollere özelliklere (sic) Müslümanlara hakarete varan bir saldırı” niteliğinde olmadığı sonucuna varmasıdır. Dolayısıyla olayda temel ayırım noktası, mahkûmiyete konu edilen ifadelerin yorumlanma biçimlerindeki İHAM ve yerel mahkemeler arasındaki farklılıktır. Bu nedenle karara konu olan ama çeviride sansürlenmiş ifadelerin neler olduğunu bilmeden kararı okumanın hiçbir anlamı yoktur.

Kararlardaki olay kısmının eksik ya da “sansürlü” çevirileri bir yana, İHAM’ın yorumlarının olandan farklı biçimde yansıtıldığı kararlara da rastlamak mümkündür. Örneğin *Karaçay v Türkiye* kararının Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan Türkçe çevirisinde şu ifade yer almaktadır: “AİHM, mevcut davadaki müdahalenin AİHS’nin 11 § 2. maddesi uyarınca meşru amaç güttüğünden şüphe duymamaktadır.”²⁴ Bu çeviri, kararın orijinalinde yer alan ifadenin *tam tersidir*. Aksine Mahkeme, ilgili paragrafta, olayda müdahalenin meşru amaç güttüğünden *şüphe duyduğunu* belirtmiştir.²⁵ İHAM’ın yorumu, her nasılsa, çevirirken tam tersi biçimde aktarılmıştır.

Özensiz çevirilere bir başka çarpıcı örnek, *Taşkın ve diğerleri v Türkiye* kararının Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin sitesinde de yer alan Türkçe çevirisinden verilebilir.²⁶ Anılan çeviride Bakanlık, *bir Türkiye kanununun ismini hatalı çevirmiştir*. Şöyle ki, çevirinin 29’uncu paragrafında “2577 sayılı İdari İşlem Yasası” ifadesi geçmektedir. Bilindiği üzere Türkiye’de böyle bir yasa yoktur. 2577 sayılı Kanun’un resmî ismi, “İdari Yargılama Usulü Kanunu”dur.

Dolayısıyla, sözleşmeler için belirttiğimiz sorunların benzerleri kararlar için de vardır. Üstelik bu kararların Resmî Gazete’de yayımlanmaması ve pek çoğunun Türkçeye hiç çevrilmemiş olması, söz konusu sorunu daha da derin hâle getirmektedir.

Gerçi hem Danıştay hem de Yargıtay, HUDOC’ta ya da internetten erişebildiğimiz başka bir resmî kaynaktan Türkçe çevirisi olmayan İHAM kararlarına da atıflar yapmaktadır. Örneğin iki Yüksek Mahkeme de, resmî makamlar tarafından yapılmış herhangi bir çevirisine rastlayamadığımız *Artico v İtalya*,²⁷ *Marckx v Belçika*,²⁸

²⁴ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-121653> (Erişim tarihi: 23 Şubat 2021)

²⁵ *Karaçay v Türkiye* (İHAM) no. 6615/03, 27.03.2007, § 32: “La Cour doute que l’ingérence dans le présente affaire poursuivait un but légitime au sens de l’article 11 § 2 de la Convention.”

²⁶ *Taşkın ve diğerleri v Türkiye* (İHAM) no. 46117/99, 10.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125031> (Erişim tarihi: 08 Mart 2021)

²⁷ Danıştay Kararı - 7. D., E. 2016/3082 K. 2018/5468 T. 3.12.2018; Yargıtay Kararı - 13. HD., E. 2017/6251 K. 2019/3965 T. 26.3.2019; *Artico v İtalya* (İHAM) no. 6694/74, 13.5.1980.

²⁸ Danıştay Kararı - 5. D., E. 2016/1543 K. 2016/906 T. 24.2.2016; Yargıtay Kararı - HGK, E. 2010/4 K. 2010/56 T. 3.2.2010; *Marckx v Belçika* (İHAM) no. 6833/74, 13.06.1979.

Kokkinakis v Yunanistan,²⁹ *Handyside v Birleşik Krallık*,³⁰ *Golder v Birleşik Krallık*,³¹ *Castells v İspanya*,³² *Abdulaziz, Cabales ve Balkandali v Birleşik Krallık*³³ gibi İHAM kararlarına pek çok kez atıf yapmıştır. Yüksek Mahkemelerin bu kararlara atıf yaparken hangi çevirilerden yararlandıkları kararlarından anlaşılamamaktadır. Bu çeviriler eğer resmî çevirilerse, kamuoyunun ve tarafların denetimine tabi olmak üzere yayımlanmalıdır. Çünkü yukarıda da görüldüğü üzere resmî makamlar tarafından yapılan çevirilerde karara etki edecek ölçüde ciddi sorunlar bulunması her zaman mümkündür. Yok eğer resmî çeviri değilse, aşağıda yargıcın kendi bilgisini kullanması bağlamında yürütülecek tartışmalar için önemli bir veri sunmaktadır. Bu noktaya ileride dönülecektir.

Bir davada uygulamak için benzer olaylara ilişkin verilmiş uluslararası mahkeme kararlarının Türkçelerini bulma sorunundan daha acil olan sorun ise, hâlihazırda görülmekte olan veya yeniden yargılama ya da yeniden soruşturma yapılması gereken davalara ilişkin verilmiş uluslararası mahkeme kararlarıyla ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Böylesi durumlarda o dosyaya ilişkin yabancı dilde verilmiş bir kararın ulusal mahkemeler tarafından nasıl uygulanacağı sorunu kritik bir hâl almaktadır.

Bu sorunun yakın zamanki örneği *Selahattin Demirtaş (2) v Türkiye* kararı bağlamında gündeme gelmiştir. İnsan Hakları Mahkemesi, Selahattin Demirtaş'ın özgürlük ve güvenlik hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmış, Sözleşme'nin 46'ncı maddesi uyarınca "derhal serbest bırakılması" yönünde bir karar vermiştir.³⁴ Bu karar, Sözleşme'nin yine 46'ncı maddesi uyarınca bağlayıcıdır. Bu çok açıktır. Öte yandan, söz konusu karar Anayasa'nın 90'ncü maddesi uyarınca, aynı zamanda bir kanun hükmündedir. Hâl böyleyken ulusal yargıçlar, kararın gereğini yerine getirmekle yükümlüdür. Ne var ki Türkiye'deki yargılama süreçleri resmî dil olan Türkçede yapılmaktadır. İngilizce olarak verilen ve 450'den fazla paragraftan oluşan kararın gereğinin derhal yerine getirilmesi teknik sorunlar barındırmaktadır. Benzer sorun, "AİHM'in ihlal kararı vermesi"ni yeniden yargılama nedeni sayan çeşitli usul kanunları hükümlerinin uygulanması yönünden de söz konusu olmaktadır. Bu açmazın aşılması gerekir.

²⁹ Danıştay Kararı - 10. D., E. 2010/9929 K. 2014/3373 T. 26.5.2014; Yargıtay Karar - 4. CD., E. 1999/617 K. 1999/2108 T. 3.3.1999; *Kokkinakis v Yunanistan* (İHAM) no. 14307/88, 03.12.1991.

³⁰ Danıştay Kararı - 13. D., E. 2013/1727 K. 2014/377 T. 26.11.2014; Yargıtay Kararı - 18. CD., E. 2018/1978, K. 2019/13554 T. 1.10.2019; *Handyside v Birleşik Krallık* (İHAM) no. 5493/72, 7.12.1976.

³¹ Danıştay Kararı - İDDK, E. 2007/127 K. 2010/28 T. 14.1.2010; Yargıtay Kararı - HGK, E. 2004/664 K. 2004/719 T. 15.12.2004; *Golder v İngiltere* (İHAM) no. 4451/70, 21.2.1975.

³² Danıştay Kararı - 13. D., E. 2013/2894 K. 2014/4670 T. 31.12.2014; Yargıtay Kararı - 8. CD., E. 2014/27832 K. 2015/9649 T. 17.2.2015; *Castells v İspanya* (İHAM) no. 11798/85, 23.04.1992.

³³ Danıştay Kararı - 2. D., E. 2016/4732 K. 2017/7493 T. 29.11.2017; Yargıtay Kararı - HGK, E. 2014/889 K. 2015/2011 T. 30.9.2015; *Abdulaziz, Cabales v Balkandali* (İHAM) nos. 9214/80, 9473/81 ve 9474/81, 28.05.1985.

³⁴ *Selahattin Demirtaş (2) v Türkiye* [BD] (İHAM) no. 14035/17, 22.12.2020, § 442.

Bu sorunun çözümü için tartışmaya değer dört farklı seçenek gündeme gelmektedir: i) Yargıcın kendi yabancı dil bilgisini kullanması, (ii) yeminli tercüme, (iii) bilirkişi ataması, (iv) kararın Türkçesinin ilgili bakanlıktan sorulması. Söz konusu olasılıklara yakından bakmak gerekir.

A. Yargıcın Doğrudan Kendi Yabancı Dil Bilgisini Kullanması

İlk çözüm yolu, yargıcın kendi bilgisini kullanması olabilir. Bu, öncelikle davaya bakan yargıcın İngilizce veya Fransızca bilgisine sahip olmasını gerektirir. Kendi bilgisi ile iç hukukun yaptığı gönderme uyarınca uygulanacak hukukun içerik bilgisine sahip olan bir yargıcın buna uygun hareket ederek karar vermesi, sonuçları itibarıyla meşrudur. Gelgelelim söz konusu meşruluk ona kendiliğinden yasallık sağlamayabilir. Çünkü Türkiye’de yargılama süreçleri resmî dil olan Türkçe dilinde yürütülmektedir. Bu nedenle bu sorunun özel olarak değerlendirilmesi gerekir.

Bu sorun, öğretilerde farklı bir bağlamda tartışılmıştır. Bilindiği gibi Milletlerarası Özel Hukukunun temel konularından birini yabancı hukuk kurallarının Türkiye’de uygulanması oluşturmaktadır. Öğretilerde yargıçların Türkçeden başka bir dildeki “yabancı hukuk” kurallarını bizzat uygulaması konusunun üzerinde durulmuştur. Buna göre öncelikle ortak kabul, “yargıç, hukuku resen uygular” (*iura novit curia*) ilkesinin yargıçlara, somut davaya uygulanacak olan kuralın ne olduğu konusunda kişisel olarak araştırma olanağı, hatta zorunluluğu yüklediğidir.³⁵ Fakat bu salt ulusal hukukla ilgili olarak kabul edilmektedir.³⁶ Bu görüş sadece Türkiye’de değil örneğin Almanya’da da kabul görmektedir.³⁷ Buna göre yargıcın “yabancı hukuku” bilme yükümlülüğü yoktur.

Bu noktada ikinci bir soru gündeme gelmektedir. Yargıcın böyle bir yükümlülüğünün olmaması, onun bu hukuku uygulamasına engel midir? Başka bir deyişle, yargıçların “yabancı hukuku” bilmemesinde bir sorun yoktur ama bunu bilen yargıcın kendi bilgisini kullanmasının önünde bir yasak var mıdır?

Bu sorunun yanıtı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un 2’nci maddesine dayanılarak yanıtlanır: “Hâkim, Türk kanunlar ihtilâfi kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku re’sen uygular. Hâkim, yetkili yabancı hukukun muhtevasının tespitinde tarafların yardımını isteyebilir.” Maddenin devam eden fıkrasında da “Yabancı hukukun olaya ilişkin hükümlerinin tüm araştırmalara rağmen tespit edilememesi hâlinde, Türk hukuku uygulanır.” denmiştir. Öğretilerde

³⁵ Cenk Akil, ‘Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulaması İlkesi’ (2008) 57(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 18 ve oradaki atıflar.

³⁶ Ergin Nomer ve Cemal Şanlı, *Devletler Hususi Hukuku* (Beta Yay 2003) 181-82.

³⁷ Werner Geisler, ‘Zur Ermittlung ausländischen Rechts durch Beweis im Prozess’ (1978) 91(2) Zeitschrift für Zivilprozess 176 vd.

de bu yabancı hukukun bulunması için yargıcın “tüm imkânları” kullanabileceği,³⁸ ayrıca yabancı hukukun olaya uygulanacak normunu biliyor ise kendiliğinden uygulayabileceği kabul edilmektedir.³⁹ Almanya’da da uygulama bu yöndedir. Hatta yargıcın bu araştırmayı kural olarak kendisinin yapması gerekliliğinden bile bahsedilir.⁴⁰ Bu durumda yargıcın kendisinin işin içinden çıkamadığında diğer bilgi kaynaklarına resmî yollarla başvuracağı söylenir.

Türkiye’de bu yol, Adalet Bakanlığı kanalıyla gerçekleşmektedir. Türkiye, Avrupa Konseyi’nin ürettiği “Yabancı Hukuk Hakkında Bilgi Edinilmesine Dair Avrupa Sözleşmesi”ne taraftır. Bu sözleşme uyarınca taraf devletler birbirlerine, bilgi istenen somut duruma özgü ulusal hukukları hakkında resmî kanallarla bilgi sunma yükümlülüğü altındadır. Gerekli yazışmalardan sonra yargıçlar, yabancı hukukun ne olduğunu öğrenebilir ve buna göre karar verebilir. Fakat yargıcın bu yola başvurmayıp kendi teknik bilgisini kullanması bozma nedeni değildir. Başka bir deyişle, devletler özel hukuku uyarınca yabancılık unsuru içeren özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerde bir davada yargıç, kendi bilgisini kullanabilir. Bunun doğru olmadığını ileri sürme yükümlülüğü taraflardadır.⁴¹

Anılan çıkarım, Milletlerarası Özel Hukuku ile ilgilidir. Acaba bu çıkarım, devletler umumi hukukuna veya genel olarak kamu hukukuna kıyas yoluyla aktarılabilir veya teşmil edilebilir mi? Bize göre iki nedenle bu sorunun yanıtı olumludur.

Birincisi, örneğin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi hukuku, klasik anlamıyla “yabancı hukuk” değildir. Bu hukukun üretiminde Türkiye’den gönderilen bir yargıç da görev almaktadır. Söz konusu mahkeme, bir Alman mahkemesi veya bir Yunan mahkemesi gibi başka bir ulus devletin mahkemesi değildir. Uluslararası nitelik taşımakta ve hem metni hem de kararları iç hukukun bir parçası sayılmaktadır.⁴² Bu gerçek hem Sözleşme’ye atılan imza hem uygun bulma kanunu hem de Anayasa’nın 90’ıncı maddesi uyarınca kabul edilmiştir.

İkincisi, özel hukuk davaları nispi ve öznel nitelikli davalardır. Kararlar, taraflarca getirilme ilkesine dayanılarak yapılan muhakeme sonucunda verilir. Oysa kamu

³⁸ Akıl, (n 35) 20 vd.

³⁹ Cemal Şanlı, Emre Esen ve İnci Ataman-Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk* (9. Bası, Beta Yay 2021) 75; Aysel Çelikel ve B. Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk* (16. Bası, Beta Yay 2020) 172; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk* (Vedat Kitapçılık 2020) 14-15; Vahit Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk* (6. Bası, Savaş Yay 2020) 245-51; Can Yöney, *Yabancı Hukukun Uygulanması* (On İki Levha Yay 2018) 97-98; Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku* (20. Bası, Beta Yay 2013) 190; Tuğçe Nimet Yaşar, ‘Türk Mahkemelerinde Yabancı Hukukun Uygulanması’ (2013) 33(2) *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 85.

⁴⁰ Fastrich von Lorenz, “Revisibilität der Ermittlung ausländischen Rechts”, *Zeitschrift für Zivilprozess*, 97(4), 1984, s. 425 vd.

⁴¹ Volkan Özçelik, ‘Yabancı Hukukun Uygulanmasında Taraf Roller’ (2020) 10(1) *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 202.

⁴² Öyle ki ulusal hukukumuzda yerel mahkemelerce verilen bir kararın İHAS’ı ihlal ettiğinin İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından tespit edilmesi, yargılamanın yenilenmesi sebeplerinden biridir. Bkz 6216 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun md. 67(2); 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu md. 375(i); 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu md. 172(3) ve 311(f). 1602 Sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu md. 64(i).

hukuku davalarının nesnel bir niteliği vardır. Muhakeme, taraflardan bağımsız olarak yürütülür. Kamu yararı ön plandadır. Hele ki işin içinde ceza varsa bu durumda amaç biçimsel gerçeğe değil maddi gerçeğe ulaşılmasıdır. Hâl böyleyken bu bağlamda resen araştırma ilkesinin, özel hukuk uyumsuzluklarına nazaran çok daha geniş olduğunu düşünmek gerekir.

Bu çıkarımın tartışmalı yönü, yargıçların yabancı dil bilgilerinin yetersizliğinin getireceği riskler ve bu risklerin hukuk güvenliğine dönük olumsuz etkileriyle ilgili olabilir. Gelgelelim tarafların itiraz hakkı ile buna bağlı usuli güvenceler ve verilecek kararların her koşulda denetime tabi olması bu riski, diğer bütün risklerle aynı düzeye çekmektedir. Yargıcın kendi yabancı dil bilgisini kullanacağı durumda, sözgelimi lehe verilen bir İHAM kararına ilişkin yeniden yargılama yapmakla görevli yargıcın yabancı dil biliyor olması, o davanın sanığı için, benzer durumda olup da dosyasını dil bilmeyen bir yargıcın gördüğü sanığa göre (en azından süre yönünden) avantaj yaratabilir. Ancak aynı tür davaları gören yargıçların bilgi ve eğilimler bakımından bütünüyle eşit olması hedefi zaten gerçekçi değildir. Bir yargıcın bazı konular hakkında diğer yargıçlara göre daha çok okumuşluğu olabilir, veya özel ilgisi bulunabilir. Bir yargıç çevresel konulara daha duyarlıyken, diğer yargıç iş dünyasına daha olumlu bakıyor olabilir. Geçmişinde mağduru olduğu bir suçun dosyasında yargıçlar, çok daha titiz davranabilir. Özetle yargıçlar önünde mutlak eşitlik, gerçekçi değildir. Hukuk sistemine düşen, farklı sosyoekonomik yapılardan gelen, farklı duyarlılık, eğitim ve eğilimlere sahip yargıçları tek zihin yapısına eşlemek değil; bu farklılıkları adalet potasında eritebilmektir. Dahası, itiraz, istinaf ve temyiz yollarında yapılacak denetimler ve Anayasa Mahkemesinin yapacağı anayasa şikâyeti denetimleri de olası sorunları gidermekten işlev görebilecek bir faktör olarak akılda tutulmalıdır. Tüm bunlara ek olarak, birinci bölümde de gösterildiği üzere hem Danıştay hem de Yargıtay, resmî kurumlar tarafından yapılan Türkçe çevirileri olmayan uluslararası mahkeme kararlarından da yararlanmaktadır. Yararlanılan çevirilerin kaynağı kararlardan anlaşılmasa da ortada iki ağır basan olasılık bulunmaktadır: Bu çeviriler ya ilgili dairedeki yargıçların kendi bilgileriyle yaptıkları çevirilerdir; ya da resmî olmayan, hukuk şerhleri gibi kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuş çevirilerdir. Birinci ihtimal, bizzat bu makalede mümkün olduğu savunulan yoldur ve dolayısıyla savlarımızı destekleyici niteliktedir. Ne var ki ikinci ihtimal, yani resmî olmayan çevirilerden ya da hukuk şerhlerinden yararlanılıyor olma ihtimali de bu savlarımızı desteklemektedir. Öyle ki, eğer yargıçlar gayri resmî çevirilerden ya da üçüncü kişiler tarafından yazılan şerhlerden yararlanabiliyorsa, kendi bilgilerinden evleviyetle yararlanabilmelidir.

Son olarak, her sene Hâkimler ve Savcılar Kurulu yargıçların dil eğitimleri için programlar düzenlemekte ve bu amaca önemli bir bütçe ayırmaktadır. Örneğin HSYK'nin 2017 yılı performans programında yer alan ifadelerle göre "Hâkim ve

savcılarının (...) AİHM içtihatlarına vâkıf olabilmeleri için yabancı dil eğitimi ile yurt dışı yüksek lisans ve doktora eğitimi imkânlarının geliştirilmesi gerekmektedir.”⁴³ Birebir aynı ifade 2016 performans programında da mevcuttur.⁴⁴ Her sene 60 hâkim ve savcuyu yurt dışına göndermek için gerekli kaynak ihtiyacı, 2017 yılı için 1 milyon 350 bin;⁴⁵ 2016 yılı için 1 milyon 240 bin Türk lirası⁴⁶ olarak belirlenmiştir. Gerçi 2018 yılından itibaren yayımlanan Performans Programlarında böyle bir kaleme yer verilmemektedir. Ama eğer yargıçlar ve savcılar kendi yabancı dil bilgilerini kullanamayacaklar ise, en az 2004 yılına kadar geriye giden⁴⁷ bu eğitimlerin ve harcanan kaynakların tamamıyla “israf” olduğunu kabul etmek gerekir.⁴⁸

B. Yeminli Tercüme

Yabancı dildeki bir belgenin mahkemelerde kullanılması konusundaki yaygın uygulama, metnin “yeminli tercüme” yoluyla Türkçeleştirilmesidir. Yeminli tercümanlık, kimi ülkelerde devlet kurumlarının (örn. Almanya, İspanya) kimi ülkelerde meslek örgütlerinin (örn. Birleşik Krallık, ABD) yaptığı sınavları geçerek erişilen özel bir statüdür. Bu statüdeki kişilerin (yeminli tercümanın) çevirdiği metinler, yargı organları tarafından kullanılabilir nitelik kazanır.⁴⁹ Diğer bazı ülkelerde ise yeminli tercümanlar, yemin zaptına tutularak noterlerce belirlenir. Bu kişilerin yaptığı çeviriler yine noterler tarafından onaylandıktan sonra resmî olarak kullanılabilir. Türkiye bu son usulün geçerli olduğu ülkelere biridir.

Hâl böyleyken, bir uluslararası mahkeme kararı yabancı dilde olduğu için kararın Türkçeleştirilip uygulanabilirlik kazanmasında da bu usule başvurulacağı düşünülebilir. Hatta daha ileri giderek apostil uygulamasının geçerli olabileceği ve Fransız makamlarının Strazburg’daki mahkemenin kararlarına apostil şerhi düşmesi olasılığı dahi akla gelebilir.⁵⁰ Şöyle ki; 2992 Sayılı Adalet Bakanlığı’nın Teşkilat

⁴³ Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Strateji Geliştirme Bürosu, ‘2017 Yılı Performans Programı’ (2016) 79 <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/13e85786-3f5c-491f-8d17-05c3b5c3d044.pdf> (Erişim tarihi: 12 Mart 2021).

⁴⁴ Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Strateji Geliştirme Bürosu, ‘2016 Yılı Performans Programı’ (2015) 79 <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/63e9ab6f-a0d5-4c7e-9746-5238caaa2b2d.pdf> (Erişim tarihi: 12 Mart 2021)

⁴⁵ HSYK (n 43) 110.

⁴⁶ HSYK (n 44) 123.

⁴⁷ <https://www.memurlar.net/haber/3485/adalet-bakanligi-butun-hakim-ve-savci-adaylarini-dil-ogrenmeleri-bilgi-ve-gorgulerini-artirmalari-icin-avrupa-ya-gonderecek.html> (Erişim tarihi: 12 Mart 2021)

⁴⁸ Öğretide Edip Çelik de yargıcın kendi bilgilerini kullanabilmesi görüşündedir. Hatta Çelik bu savın bir adım daha ilerisine gitmiş, yargıcın uluslararası sözleşmelerin mevcut ve resmî çevirilerini ve resmî denetleyebileceğini ve çevirinin yanlış olduğunu saptadığında özgün ve geçerli metinlerden birine başvurabileceğini savunmuştur, bkz Edip Çelik (n 14) 54.

⁴⁹ Anthony Pym, François Grin, Claudio Sfreddo ve Andy L. J. Chan, *The status of the Translation Profession in the European Union* (EU Publication 2012) 25-26. Ayrıca bkz Nazan Müge Uysal, *Çevirmenlikte Meslekleşme ve Çevirmen Sertifikasyonu* (Gece Kitaplığı 2017).

⁵⁰ Bir belgenin gerçekliğinin onaylanarak başka bir ülkede yasal olarak kullanılmasını sağlayan apostil, yani belge onay sisteminin kuralları 6 Ekim 1961 tarihli Lahey Konvansiyonu (Yabancı Resmî Belgelerin Tasdiki Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi) ile tespit edilmiştir. Türkiye’nin de tarafı olduğu bu sözleşme uyarınca Lahey Konferansı’na üye veya taraf devletler arasında, öngörülen biçimsel kurallara uyulması kaydıyla apostil şerhi alan belgelerin tüm devletlerde, ayrıca onaylanması gerekmeksizin kullanılması söz konusu olur. Lahey Sözleşmesine taraf olan her ülke, kendi ülkesinde apostil şerhi koymaya hangi makamların yetkili olduğunu yetkili organlara bildirir. Her ülke için yetkililerin öngörüldüğü bu listeye şu siteden ulaşılabilir: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.authorities&cid=41

ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun (madde 13(C)-j) uyarınca Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü bünyesindeki İnsan Hakları Daire Başkanlığı şu göreve sahiptir:

“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye Cumhuriyeti hakkında verdiği kararlar ile diğer ülkeler aleyhine verdiği kararlardan gerekli görülenlerin Türkçeye çevrilmesini sağlamak, bu kararları derlemek ve arşivlemek.”

Bu hükümde de görüldüğü gibi Başkanlık bütün kararların değil, “gerekli görülenlerin” Türkçe çevirisini sağlayacaktır. Dolayısıyla Bakanlığın somut olayda uygulanabilecek bir ihlal kararını çevirmeyi “gerekli görmemesi” mümkündür. Kaldı ki Adalet Bakanlığı, kendisine yasayla verilen bu takdir yetkisini, resmî internet sitesine yalnızca İHAM’ın kabuledilebilirlik ve başvurunun reddedilmesi kararlarının çevirilerini koyarak kullanmaktadır. Adalet Bakanlığının sitesinde 16 Eylül 2019’dan beri yapılan İHAM kararı çevirilerine ulaşılabilmektedir.⁵¹ Bu tarihten 10 Eylül 2021 tarihine kadar siteye Bakanlığın yapmış olduğu 391 adet karar çevirisi yüklenmiş görünmektedir. Bunlardan 390 tanesi Türkiye aleyhine, bir tanesi Slovakya aleyhine⁵² yapılmış başvurulardır. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla ise Türkçeye çevrilen bu 391 karardan bir tanesi dahi Türkiye aleyhine verilmiş bir ihlal kararı değildir. Dolayısıyla Adalet Bakanlığının kendi sitesinde paylaştığı çevirilerine konu kararlar, en azından kural olarak, başvuru tarafından ilk derece mahkemeleri önünde kullanılabilir kararlar değildir.⁵³ Adalet Bakanlığı aniden tavır değiştirerek ihlal kararlarını da internet sitesinde yayımlamaya başlayabilir. Ancak böyle bir durumda da kararların hatalı çevrildiği durumlar olacaktır.⁵⁴ Dolayısıyla Adalet Bakanlığının İHAM kararlarını çevirme görevinin verilmiş olması, yeminli tercüme olasılığının tamamen dışlanması için yeterli değildir. Bu nedenlerle bu iki durumda apostil şerhi olasılığını akıldan tutmak gerektiği kanaatindeyiz.⁵⁵

Gelgelelim bu varsayımda daha ilk bakışta göze çarpan sorun, söz konusu süreçlerin ücretli ve külfetli olmasıdır. Noterlik Kanunu Yönetmeliği’nin 96’ncı maddesine göre “Noter tarafından ilgisinden alınan çevirme ücretleri noterlik dairesinin

⁵¹ <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/TumHaberler/3> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2021)

⁵² <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/dominkaslovakya-karari06022020051255> (Erişim tarihi: 10 Eylül 2021). Bu başvuru da bir kabul edilemezlik kararıdır ve özgün bir sorun ortaya koymamaktadır. Türkiye aleyhine olmamasına karşın çevrilmiş olan bu kararın çevirisinin neden gerekli görüldüğünü anlamak güçtür.

⁵³ Adalet Bakanlığı’nın yaptığı başka bazı çevirilere İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin internet sitesinden (hudoc.echr.coe.int) ulaşılabilir. Bu çeviriler arasında ihlal kararları da olsa da, bu kararların çok önemli bir çoğunluğunda çevirinin Adalet Bakanlığı tarafından yapıldığına dair (tıklandığında belgeye giden bağlantıdaki “[Turkish Translation] by the Turkish Ministry of Justice” ibaresi dışında) hiçbir ibareye rastlanmamaktadır. Çeviri belge içerisinde Adalet Bakanlığı’nın çevirisi olduğu belirtilmemekte, bu çeviriler Bakanlığın resmî internet sitesinde de yayımlanmamaktadır. Dolayısıyla bu çevirilerin ilk derece mahkemeleri önünde kullanılmak istenmesi durumunda mahkemeler tarafından “resmî çeviri” olarak kabul edilmeleri kolay gözükmemektedir.

⁵⁴ Bakanlıklar tarafından yapılmış hatalı çevirilere yukarıda örnekler verilmişti, bkz dipnot 25.

⁵⁵ Bu kararın ulusal hukukta kullanılması, Adalet Bakanlığı tarafından çevrilmesi koşuluna bağlı sayılırsa, bu durumda Bakanlığın davada uygulanacak kararı çevirmeyi “gerekli görmemesi”, idari yargıda dava konusu yapılmalıdır. Bunun ise süregelen davayı daha da uzatacağı ve giderilmesi gereken ihlalin derinleşireceği açıktır. Ama açıklanacağı üzere bize göre kararın icrası, Bakanlığın kararı çevirmiş olması şartına bağlı değildir.

gelirlerinden olup, yevmiye defterine gelir olarak kaydedilir.” Benzeri külfetler, apostil uygulaması için de geçerlidir. Oysa yargı kararlarının yerine getirilmesi, karardan yararlanacak kişiler için ücrete ve ek külfetlere tabi olamaz.⁵⁶ Aksi durum adil yargılanma hakkının parçası olan “mahkeme hakkı”nın ihlaline neden olur. Bu çıkarımı pekâlâ İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi kararları için de geçerli sayabiliriz.

C. Bilirkişi

Üçüncü bir olasılık, davaya bakan mahkemenin veya soruşturmayı yürüten savcının resmî bilirkişi atamasıdır. 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu’na ve bu kanun uyarınca çıkarılan Bilirkişilik Yönetmeliği’ne (md. 4) göre bilirkişi, “çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvurulan gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi”dir. Bu hükümden hareketle, yabancı dildeki bir kararın ne anlama geldiğinin teknik bilgi gerektirdiği düşünülebilir. Adalet Bakanlığı Bilirkişilik Daire Başkanlığının Bilirkişilik Kanununa dayanarak ilan ettiği güncel “Bilirkişilik Temel ve Alt Uzmanlık Alanları” listesinde de Mütercim-Tercümanlık alanı, bir temel alan olarak yer almaktadır.⁵⁷ Dolayısıyla söz konusu kararın ne anlama geldiğini anlamak için bir bilirkişi belirlemek ve sonra ilgili usullere uyularak bilirkişinin raporuna göre hareket etmek ilk bakışta mantıklı sayılabilir.

Gelgelelim bu varsayımda da sorunlar vardır. Birincisi, mütercim tercüman bilirkişi olarak atanmak için belirlenen niteliklere göre “yabancı dil sınavından (YDS) veya Yüksek Öğretim Kurumu tarafından denk kabul edilen ... yabancı bir sınavdan en az B düzeyinde (80) puan almış olmak”, mütercim tercüman bilirkişi olarak atanmak için yeterlidir.⁵⁸ Ancak bu düzeyin, fazlasıyla özgün terminolojik özellikler barındıran, karmaşık ve uzun mahkeme kararlarını birebir Türkçeye aktarmak için yeterli olacağı, bize tartışmalıdır. Çeviribilime ilişkin bilimsel literatür, bir hukuk çevirmeninde şu niteliklerin beraber olması gerektiğini saptamaktadır: çeviri yeteneği, dil yeterliliği, hukuki sistemlere ve temel hukuk bilgisine iyi derecede hâkimiyet.⁵⁹ Öyle ki hukuki çeviri uzmanlarının büyük çoğunluğu, hukuk metinlerinin, çevirmeninin hukuka dair geniş bir bilgiye sahip olmasını gerektirdiğini belirtmektedir.⁶⁰ Bilindiği üzere yabancı dil yeterlilik sınavları ise, adayın hukuki bilgisine ilişkin bir ölçüm yapmamaktadır. Dahası, eğitim bilimlerine ilişkin literatürde, YDS sınavının, mütercim-tercümanlık

⁵⁶ *Ülger v Türkiye* (İHAM) no. 25321/02, 26.06.2007, §§ 44-46; *Gedikli v Türkiye* (İHAM) no. 42413/09, 16.01.2018, §§ 44-46; *Çakır ve diğerleri v Türkiye* (İHAM) no. 25747/09, 04.06.2013, §§ 21-23.

⁵⁷ Adalet Bakanlığı Bilirkişilik Daire Başkanlığı, ‘Bilirkişilik Temel ve Alt Uzmanlık Alanları’ 37, https://bilirkisilik.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/372020103605EK_1_uzmanlikalanlari.pdf (Erişim tarihi: 10 Nisan 2021)

⁵⁸ Adalet Bakanlığı Bilirkişilik Daire Başkanlığı, ‘Aranan Nitelikler’ 51-52, https://bilirkisilik.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1772020155527EK_2_guncel.pdf (Erişim tarihi: 10 Nisan 2021)

⁵⁹ Ebru Altun Orhan, ‘Methods Used in the Turkish Translation of Legal Terminology in the Judgments of the European Court of Human Rights’ (Hacettepe Üniversitesi 2017) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 110.

⁶⁰ Ibid

için gereken çeviri yeterliliğini ölçmekte dahi yetersiz kaldığı savunulmaktadır.⁶¹ Dolayısıyla mütercim-tercüman bilirkişilik için aranan asgari niteliklerin, uluslararası sözleşmeleri ve mahkeme kararlarını çevirme yeterliliğini güvencelediğini savunmak zor görünmektedir.

Muhtemelen bu sorunların farkında olarak Adalet Bakanlığı, mütercim-tercüman bilirkişilerin seçimi için liyakat değerlendirme yapılırken “i) Hukuk eğitimi almış olanlar veya çok iyi derecede dil bilen hukuk fakültesi mezunları, ii) Başvuruda bulunduğu alt uzmanlık alanlarında yüksek lisans veya doktora yapmış olanlar, iii) Başvuruda bulunan (*sic*) dilde mesleki ve akademik çalışması bulunanlar”ın, dikkate alınacağını belirtmektedir.⁶² Bu da bizi, savunduğumuz noktaya götürmektedir. Görüldüğü üzere çevirmen bilirkişilik için yabancı dil bilgisi üzerine özel bir tahsilat şart koşulmamış, aksine hukuk fakültesinden mezun olanlar avantajlı kılınmıştır. Hâl böyleyken, hukuk eğitimi aldığı kesinkes olan ve mütercim-tercüman bilirkişilerde aranan diğer asgari özelliklere de sahip bir yargıcın bu işi yapamayacağını savunmak mantıklı değildir.

Burada Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemesi Kanunu (“CMK”) arasındaki bir fark da dikkat çekicidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu’ndaki “Mahkeme, çözümü hukuk dışında, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde ... bilirkişinin oy ve görüşünün alınmasına karar verir”⁶³ düzenlemesine karşılık CMK’daki hüküm “Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişinin görüşünün alınmasına ... karar verilebilir”⁶⁴ şeklindedir. Görüleceği üzere CMK’da bilirkişinin görüşünü alma hükmü, emredici bir dilde düzenlenmemiştir.⁶⁵ Dahası CMK’da ve bazı özel kanunlarda bilirkişiye başvurulması zorunlu hâller özel olarak düzenlenmiş olup, bunlar arasında yabancı dile ilişkin hâller yer almamaktadır.⁶⁶

Son olarak bilirkişilik kurumunun uygulamada dava sürelerinin uzamasına katkı sağladığına,⁶⁷ hatta bilirkişi raporlarındaki gecikmeler yüzünden bazı ceza davalarının

⁶¹ Murat Polat, ‘Akademisyenlerin Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavı’nın (YDS) İçeriği ve Ket Vurma Etkisine İlişkin Görüşleri’ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi 2017) Yayınlanmamış Doktora Tezi 105-06.

⁶² Adalet Bakanlığı Bilirkişilik Daire Başkanlığı, ‘Aranan Nitelikler’ 51-52, https://bilirkisilik.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1772020155527EK_2_guncel.pdf (Erişim tarihi: 10 Nisan 2021)

⁶³ 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, madde 266 (vurgu eklendi).

⁶⁴ 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, madde 63 (vurgu eklendi).

⁶⁵ Karş. Bahri Öztürk et al, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2016) 385.

⁶⁶ Bu hâller için bkz Mustafa Albayrak, *Ceza Muhakemesi Kanunu “Öz Kitap”* (Adalet Yay 2015) 157.

⁶⁷ Bahri Öztürk et al. (n 65) 383; Ahmet Nezih Kök, ‘6754 Sayılı Bilirkişilik Kanunu Neler Getirdi?’ (2017) 10 Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 453; Recep Akcan, ‘Bilirkişilik Kanunu Tasarısı Taslağı Hakkında Bazı Tespitler’ (2015) 2 İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 659; Arzu Meriç, Hakan Erkuş ve Mehmet Kayguzoğlu, ‘Bilirkişilik Müessesesinde Yaşanan Sorunlarla İlgili Muhasebe Meslek Mensupları ve Hakimlerin Algısı Üzerine Bir Araştırma’ (2016) 71 Muhasebe ve Finansman Dergisi 27; Handan Yokuş Sevük, ‘Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik’ (2006) 64(1) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 60; Hüseyin Mercek, ‘Ceza Muhakemesinde Bilirkişilik’ (Selçuk Üniversitesi 2011) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 95.

zamanaşımına uğradığına yönelik eleştiriler de akılda tutulmalıdır.⁶⁸ Hatta geçmişte dönemin Adalet Bakanı'nın da bu eleştirilere katıldığı görülmektedir.⁶⁹ Bu noktada Türkiye aleyhine İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin bilirkişi önünde geçen sürenin doğrudan sonucu olarak makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğini saptadığı kararları⁷⁰ da not etmek gerekir. Bu tür durumlarda bilirkişinin hukuki sorumluluğuna gidilmesinin takdire bırakılmış olması ve bu takdirin çoğu zaman kullanılmıyor olması,⁷¹ bilirkişilik kurumunun gerektiğinden fazla kullanılmasının cezasızlığı besleyebileceği çekincesini doğurmaktadır.

Dolayısıyla bizce yargıç, yabancı dildeki bir belgeden yararlanmak için mütercim-tercüman bilirkişiye başvurmak zorunda değildir. Bu belgeyi kendisi Türkçeye çevirerek uygulayabilir. Hatta yabancı dili olan ve ilgili dili yeterli düzeyde anlayabilen bir yargıcın bu yola başvurmaması, yargılamanın hakkaniyeti, süre ve yargılama masrafları yönünden daha isabetlidir. Ancak tabii ki bu zorunlu değildir. Yabancı dil bilgisine sahip olmayan ya da dil bilgisine güvenmeyen bir yargıcın anılan yollara başvurması mümkündür.

Ç. Bakanlığa Danışma

Dördüncü ve son olasılık, söz konusu kararın Türkçe anlamını Adalet Bakanlığı'ndan sormak olabilir. Nitekim Daire'nin *Selahattin Demirtaş (2) v Türkiye* kararından sonra yaşanan da bu olmuştu.⁷² Davayı gören İstanbul 19. Ağır Ceza Mahkemesi, başvuruçunun tahliye talebi üzerine yaptığı değerlendirmede söz konusu kararın tercümesi ile kesinleşme durumlarını Adalet Bakanlığından sormuştu.⁷³ Bu usul, mevzuatta diğer usullere nazaran daha net düzenlenmiş görünmektedir. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin "Adalet Bakanlığı" başlıklı birinci bölümünün "Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü"nü düzenleyen 45'inci maddesi bu konuyla ilgilidir. Bu hükümde Müdürlüğün görevleri arasında "Bakanlığın görev alanına giren konularda uluslararası antlaşmalar ve belgelerle ilgili olarak görüş bildirmek, yapılan çalışmalara ve görüşmelere katılmak, bu antlaşma ve belgeleri Türkçeye çevirtmek, derlemek, arşivlemek, bunları ilgili kurum ve birimlere iletmek" sayılmıştır. Dolayısıyla söz konusu hükmün hukuksal bir dayanak olduğu varsayılabilir. Gelgelelim bu olanak, yargıçlara bir zorunluluk getirmemektedir. Dahası, bu uygulama bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Söz konusu hükmün genişliği, yürütmeye görülmekte olan

⁶⁸ Bazıları için bkz Özlem Dinçtürk Şenel, 'Türk Ceza Hukuku Reformu Bağlamında Bilirkişilik' (İstanbul Üniversitesi 2015) Yayınlanmamış Doktora Tezi 152-53.

⁶⁹ Hikmet Sami Türk, 'Bilirkişilik' (2000) 91 Adalet Dergisi 5.

⁷⁰ *Oruç v Türkiye* (İHAM) no. 33620/02, 21.12.2006, § 31.

⁷¹ Dinçtürk Şenel, (n 6868) 153.

⁷² *Selahattin Demirtaş (2) v Türkiye* [BD] (İHAM) no. 14035/17, 22.12.2020.

⁷³ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55455193> (Erişim tarihi: 11 Nisan 2021).

dava hakkında emir, talimat, tavsiye ve telkin verilmesi olasılığına kapı aralamaktadır. Oysa Anayasa'nın "Mahkemelerin Bağımsızlığı" başlıklı 138'inci maddesine göre "Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz."

IV. Çözüm Önerimiz

Bize göre bu bağlamda ana kural, bir kararın içeriğini okuyabilen veya ilgili Sözleşme hükmünü bulan yargıç veya savcının bu normu doğrudan kullanması olmalıdır. Bununla birlikte, uygulanacak hukukun anlaşılması için yardıma ihtiyaç duyduğunda destek alması olasıdır. Bu doğrultuda Mart 2021 tarihinde açıklanan "İnsan Hakları Eylem Planı"nda "insan hakları hukuku alanındaki güncel gelişmelerin takibini mümkün kılacak bir teknik altyapının sunulması zorunluluk arz etmektedir"⁷⁴ denilmektedir. Bu noktada Eylem Planı'nda önerilen eylem, "Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarına Ulusal Yargı Ağı Projesi ("UYAP") üzerinden erişim imkânı sağlanması"⁷⁵ olarak belirlenmiştir. Bu konuda bu yazının yazıldığı tarih itibarıyla herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Ayrıca İHAM'ın hangi kararlarına erişim olanağı sağlanacağı, bu kararların kimler tarafından hangi sürede ve ne usulle Türkçeye çevrileceği gibi noktalar da henüz aydınlanmış değildir. Dahası, Türkiye için bağlayıcı tek uluslararası insan hakları belgesi İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi de değildir. Bu nedenle, söz konusu eylem planında alınacağı iddia edilen tedbir gerçekten ve layığıyla yerine getirilse dahi, bu konudaki eksiklikler bitmiş olmayacaktır.

Daha önce söylediğimiz gibi, bu konuda ulusal hukuku esas alan ve ilgili kararları özlü biçimde yansıtan çevrim içi bir şerh çalışması girişimi önemli bir adım olabilir. Her kararın gereğinin yerine getirilip getirilmediğini sınavan şeffaf bir sistem kurmak bu bağlamda anlamlıdır.

Bu konuda ideal usul, bu konudaki desteğin özerk/bağımsız bir kamu kurum tarafından yerine getirilmesidir. Normal koşullarda Paris İlkelerine⁷⁶ göre akreditasyon almış bir ulusal insan hakları kurumunun bu işlevi yerine getirmek için uygun olduğunu düşünüyoruz. Anılan İnsan Hakları Eylem Planı'nda yer alan vaatlerden biri de "insan hakları hukukuyla ilgili uluslararası gelişmeleri takip etmek ve hukuki olgulara ilişkin toplumsal talep ve ihtiyaçları dikkate alarak yeni politika

⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, 'İnsan Hakları Eylem Planı: Özgür Birey, Güçlü Toplum; Daha Demokratik bir TÜRKİYE' (2021) 108, <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf> (Erişim tarihi: 11 Nisan 2021)

⁷⁵ Ibid. Hedef 9/2(b), 110.

⁷⁶ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1993 yılında kabul edilen Ulusal Kurumların Statüsü ile İlgili İlkeler'in (Paris İlkeleri) Kerem Altıparmak ve Hasan Sayım Vural tarafından yapılan Türkçe çevirisi için bkz http://www.ihop.org.tr/dosya/uihk/paris_ilkeleri.pdf; orijinal İngilizce metni için bkz <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/statusofnationalinstitutions.aspx> (Erişim tarihi: 9 Eylül 2021).

önerileri geliştirmek üzere “Hukuk Araştırmaları Enstitüsü” kurulması”dır.⁷⁷ Ancak böyle bir kuruma neden gerek olduğu anlaşılmamaktadır. Çünkü Türkiye’de zaten kendi kanunuyla “insan hakları ve ayrımcılıkla mücadele alanındaki uluslararası gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek” ve “görev alanıyla ilgili görüş ve önerilerini bildirmek”le görevlendirilmiş bir kurum bulunmaktadır.⁷⁸ Türkiye’deki ulusal insan hakları kurumu olan ve anılan görevlerle hâlihazırda görevlendirilmiş bulunan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (“TİHEK”), Paris İlkeleri’nin aradığı koşulları kesinlikle karşılamamaktadır.⁷⁹ Nitekim Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağından veya Ulusal İnsan Hakları Kurumları Avrupa Ağından akreditasyon da alamamıştır.⁸⁰ Süregelen pratiği de böylesi bir işlev görmekten oldukça uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı görevlerle görevlendirilmiş yeni bir kurum kurmak yerine var olan kurumun yapısının uygun hâle getirilmesi öncelik olmalıdır. Nitekim Mart 2021 tarihli İnsan Hakları Eylem Planı’nda ortaya konan hedeflerden biri de, TİHEK’in yapısının BM Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Statüsüne İlişkin İlkeler ile uyumlu hâle getirilmesi ve İnsan Hakları Küresel Ağı akreditasyonu almasıdır.⁸¹ Bu hedefin gereklerinin ne derece başarılı biçimde yerine getirildiği, 2022 yılı Mart ayı gibi kısa bir süre sonra sınanabilecektir. Çünkü Adalet Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre bu hedefin bir yıl içerisinde gerçekleştirileceği öngörülmektedir.⁸²

Sonuç

Uluslararası sözleşmelerin ve mahkeme kararlarının iç hukukta uygulanması gereği üzerine çokça değerlendirme mevcuttur. Fakat bu normların iç hukukta nasıl uygulanacağı konusunun üzerinde yeterince durulmadığı görülmektedir. Uygulamacıların uluslararası sözleşmelerin gereğini yerine getirmeye bütünüyle istekli olmaları ihtimalinde dahi, aşmaları gereken önemli pratik güçlükler vardır.

Birinci güçlük, somut olaya uygulanabilecek uluslararası normu bulma sorunudur. Her devlet gibi Türkiye de, giderek artan bir biçimde uluslararası yükümlülük altına

⁷⁷ Ibid. Hedef 9/6(c), 114.

⁷⁸ 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, madde 9.

⁷⁹ TİHEK’in yapısı ve faaliyetleri hakkında bazı eleştiriler için bkz Zehra Odyakmaz, Bayram Keskin ve Yusuf Deniz, ‘6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme-1’ (2016) 7 Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 732; Haydar Albayrak, ‘Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Türk Kamu Yönetiminin Denetimindeki Yeri ve İşlevi’ (2020) 31(119) Sayıştay Dergisi 147-49; Başak Güneş, ‘Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ile Getirilen Yenilikler’ (2017) 3(1) PressAcademia Procedia 354-57; Berivan E. Korkut, *İnsan Hakları İhlalleri Başvuru Cevapları Raporu* (TCPS Kitaplığı 2020) 16-17; Emine Cın Karagöz, ‘Kadın-Erkek Eşitliği ve Ayrımcılık Yasağı Bağlamında Türkiye Eşitlik ve İnsan Hakları Kurumu’nun Yetkileri’ (2016) 32 Yasama Dergisi 37-38.

⁸⁰ Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağı (GAHNRI) akredite kurumlar listesi için bkz <https://ganhri.org/membership/> (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2021); Ulusal İnsan Hakları Kurumları Avrupa Ağı (ENNHRI) akredite kurumlar listesi için bkz <http://ennhri.org/our-members/> (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2021).

⁸¹ İnsan Hakları Eylem Planı, n 74, Hedef 1/2(a), 24.

⁸² Adalet Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, ‘İnsan Hakları Eylem Planı Takvimi Adalet Bakanlığı Sitesinde Yayınlandı’, https://basin.adalet.gov.tr/insan-haklari-eylem-planı-takvimi-adalet-bakanligi-sitesinde-yayinlandi_44808 (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2021)

girmekte, bu yükümlülüklerin önemli bir bölümü temel hak ve özgürlükleri de ilgilendirmektedir. Aynı konuya uygulanabilecek çok sayıda uluslararası sözleşme olabileceği gibi o konuda birden çok sayıda uluslararası organ kararı da olabilir. Uygulamacılar bunların tümüne, bütün gelgitleriyle birlikte hâkim olmalarını beklemek gerçekçi değildir. Bu sorunun çözümü için ulusal hukuku esas alan ve ilgili kararları özlü biçimde yansıtan çevrim içi bir şerh çalışmasının yararlı olacağı savunuyoruz. Ayrıca ulusal yasama, yürütme ve yargı organlarının uluslararası normlara uyumunu sınavan şeffaf bir mekanizmanın oluşturulmasını da anlamlı görüyoruz.

İkinci güçlük, uluslararası sözleşmelerin Resmî Gazete çevirilerindeki hata ve eksikliklere ilişkindir. Bu bölümde de gösterildiği üzere bazı sözleşmelerin Resmî Gazete çevirileri bulunmamakta, bazılarının da hatalı veya eksik çevirileri bulunmaktadır. Bu soruna ilişkin çözüm önerisi, üçüncü bölümle birleştirilerek verilmiştir.

Üçüncü güçlük, uluslararası mahkeme kararlarının Türkçeye çevrilmesine ilişkindir. Türkiye Cumhuriyeti hukuku için önemli sonuçları olan pek çok karar henüz Türkçeye çevrilmemiştir. Çevrilen kararlar açısından da tıpkı sözleşmelerin çevirilerinde olduğu gibi oldukça önemli hatalar göze çarpmaktadır. Ayrıca bazı durumlarda kararların çevirilerine acil gereksinim doğabilmektedir. Özellikle uygulamacının önündeki dosyaya ilişkin verilmiş bir uluslararası mahkeme kararının bulunması hâlinde, çeviri ihtiyacı acilleşmektedir. Yakın dönemde de bir örneğine rastlanan böyle durumlarda ise yargıcın kendi yabancı dil bilgisini kullanıp kullanamayacağı tartışmalı olsa da, bize göre bu sorunun yanıtı birden çok nedenle olumludur. Yabancı dil bilgisine sahip olmayan yargıçlar için ise kararların çevirisi için özerk ve bağımsız ulusal insan hakları kurumları devreye girmelidir. Ancak Türkiye'nin ulusal insan hakları kurumu olan ancak henüz herhangi bir uluslararası akreditasyon alamayan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun mevcut hâli, bu göreve hazır bir görüntü çizmemektedir. Bu doğrultuda kurumun Paris İlkeleri'ne uygun olarak yeniden şekillendirilmesi ve işlevlerini bu İlkeler doğrultusunda sürdürmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

- Akcan R, 'Bilirkişilik Kanunu Tasarısı Taslağı Hakkında Bazı Tespitler' (2015) 2 İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 653-664
- Akıncı Z, *Milletlerarası Özel Hukuk* (Vedat Kitapçılık 2020)
- Akil C, 'Hâkimin Hukuku Kendiliğinden Uygulaması İlkesi' (2008) 57(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1-32
- Albayrak H, 'Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Türk Kamu Yönetiminin Denetimindeki Yeri ve İşlevi' (2020) 31(119) Sayıştay Dergisi 129-153
- Albayrak M, *Ceza Muhakemesi Kanunu "Öz Kitap"* (Adalet Yay 2015)
- Bakırcı K, 'İstanbul Sözleşmesi' (2015) 73(4) Ankara Barosu Dergisi 133-204
- Cohen M, 'On the Linguistic Design of Multinational Courts: The French Capture' (2016) 4 ICON 498-517
- Çelik E, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türk Hukukundaki Yeri ve Uygulaması' (1988) 9(1-3) İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi 47-56
- Çelikel A ve Erdem BB, *Milletlerarası Özel Hukuk* (16. Bası, Beta Yay 2020)
- Doğan V, *Milletlerarası Özel Hukuk* (6. Bası, Savaş Yay 2020)
- Gemalmaz MS, *Ulusüstü İnsan Hakları Belgeleri*, Cilt I-II (Legal Yayıncılık 2011)
- Geisler W, 'Zur Ermittlung ausländischen Rechts durch Beweis im Prozess' (1978) 91(2) Zeitschrift für Zivilprozess 176
- Gül İ ve Karan U, *Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Usul, İzleme ve Belgeleme* (Bilgi Üniversitesi Yayınları 2011)
- Güneş B, 'Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ile Getirilen Yenilikler' (2017) 3(1) PressAcademia Procedia 350-357
- Karagöz EC, 'Kadın-Erkek Eşitliği ve Ayrımcılık Yasağı Bağlamında Türkiye Eşitlik ve İnsan Hakları Kurumu'nun Yetkileri' (2016) 32 Yasama Dergisi 21-40
- Kjær AL, 'Translation of Judgments of the European Court of Human Rights into non-Official Languages: The Politics and Practice of European Multilingualism' in Kjær AL and Lam J (eds), *Language and Legal Interpretation in International Law* (OUP 2020)
- Kinports K, 'Heien's Mistake of Law' (2016) 68(1) Alabama Law Review 121-177
- Korkut BE, *İnsan Hakları İhlalleri Başvuru Cevapları Raporu* (TCPS Kitaplığı 2020)
- Kök AN, '6754 Sayılı Bilirkişilik Kanunu Neler Getirdi?' (2017) 10 Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 445-454
- Lorenz F, "Revisibilität der Ermittlung ausländischen Rechts", *Zeitschrift für Zivilprozess*, 97(4), 1984
- Mercek H, 'Ceza Muhakemesinde Bilirkişilik' (Selçuk Üniversitesi 2011) Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Meriç A, Erkuş H ve Kaygusuzoğlu M, 'Bilirkişilik Müessesesinde Yaşanan Sorunlarla İlgili Muhasebe Meslek Mensupları ve Hakimlerin Algısı Üzerine Bir Araştırma' (2016) 71 Muhasebe ve Finansman Dergisi 23-48
- Nomer E, *Devletler Hususî Hukuku* (20. Bası, Beta Yay 2013)
- ve Şanlı C, *Devletler Hususî Hukuku* (12. Bası, Beta Yay 2003)
- Odyakmaz Z, Keskin B ve Deniz Y, '6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme-1' (2016) 7 Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi 721-761

- Orhan EA, ‘Methods Used in the Turkish Translation of Legal Terminology in the Judgments of the European Court of Human Rights’ (Hacettepe Üniversitesi 2017) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Özçelik V, ‘Yabancı Hukukun Uygulanmasında Taraf Rollerini’ (2020) 10(1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 190-220
- Öztürk B et al, *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2016)
- Polat M, ‘Akademisyenlerin Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavı’nın (YDS) İçeriği ve Ket Vurma Etkisine İlişkin Görüşleri’ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi 2017) Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Pym A, Grin F, Sfreddo C ve Chan ALJ, *The status of the Translation Profession in the European Union* (EU Publication 2012)
- Sevük HY, ‘Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik’ (2006) 64(1) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 49-107
- Şanlı C, Esen E ve Ataman-Figanmeşe İ, *Milletlerarası Özel Hukuk* (9. Bası, Beta Yay 2021)
- Şenel ÖD, ‘Türk Ceza Hukuku Reformu Bağlamında Bilirkişilik’ (İstanbul Üniversitesi 2015) Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Şirin T, ‘İnsan Haklarının ve Temel Hakların Korunması İçin Sözleşme’nin Türkçe Çevirisi Sorunu’ (2021) 9(1) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi 1-64
- Türk HS, ‘Bilirkişilik’ (2000) 91 Adalet Dergisi 1-5
- Uysal NM, *Çevirmenlikte Meslekleşme ve Çevirmen Sertifikasyonu* (Gece Kitaplığı 2017)
- Yaşar TN, ‘Türk Mahkemelerinde Yabancı Hukukun Uygulanması’ (2013) 33(2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 75-114
- Yöney C, *Yabancı Hukukun Uygulanması* (On İki Levha Yay 2018)

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları

- Abdulaziz, Cabales v Balkandali* (İHAM) nos. 9214/80, 9473/81 ve 9474/81, 28.05.1985
- Altuğ Taner Akçam v Türkiye* (İHAM) no. 27520/07, 25.10.2011
- Artico v İtalya* (İHAM) no. 6694/74, 13.5.1980.
- Aydın Tatlav v Türkiye* (İHAM) no. 50692/99, 02.05.2006
- Castells v İspanya* (İHAM) no. 11798/85, 23.04.1992
- Çakır ve diğerleri v Türkiye* (İHAM) no. 25747/09, 04.06.2013
- Gedikli v Türkiye* (İHAM) no. 42413/09,16.01.2018
- Golder v İngiltere* (İHAM) no. 4451/70, 21.2.1975
- Handyside v Birleşik Krallık* (İHAM) no. 5493/72, 7.12.1976
- Karaçay v Türkiye* (İHAM) no. 6615/03, 27.03.2007
- Kokkinakis v Yunanistan* (İHAM) no. 14307/88, 03.12.1991
- Leyla Şahin v Türkiye* [BD] (İHAM) no. 44774/98, 10.11.2005
- Marckx v Belçika* (İHAM) no. 6833/74, 13.06.1979
- Metis Yayıncılık Limited Şirketi ve Sökmen v Türkiye* (İHAM) no. 4751/07, 20.06.2017
- Oruç v Türkiye* (İHAM) no. 33620/02, 21.12.2006
- Selahattin Demirtaş (2) v Türkiye* [BD] (İHAM) no. 14035/17, 22.12.2020

Sodan v Türkiye (İHAM) no. 18650/05, 02.02.2016

Taşkın ve diğerleri v Türkiye (İHAM) no. 46117/99, 10.11.2004

Ülger v Türkiye (İHAM) no. 25321/02, 26.06.2007

Yerel Mahkeme Kararları

Danıştay Kararı - İDDK, E. 2007/127 K. 2010/28 T. 14.1.2010

Danıştay Kararı - 2. D., E. 2016/4732 K. 2017/7493 T. 29.11.2017

Danıştay Kararı - 5. D., E. 2016/1543 K. 2016/906 T. 24.2.2016

Danıştay Kararı - 7. D., E. 2016/3082 K. 2018/5468 T. 3.12.2018

Danıştay Kararı - 10. D., E. 2010/9929 K. 2014/3373 T. 26.5.2014

Danıştay Kararı - 13. D., E. 2013/1727 K. 2014/377 T. 26.11.2014

Danıştay Kararı - 13. D., E. 2013/2894 K. 2014/4670 T. 31.12.2014

Yargıtay Kararı - HGK, E. 2004/664 K. 2004/719 T. 15.12.2004

Yargıtay Kararı - HGK, E. 2010/4 K. 2010/56 T. 3.2.2010

Yargıtay Kararı - HGK, E. 2014/889 K. 2015/2011 T. 30.9.2015

Yargıtay Kararı - 4. CD., E. 1999/617 K. 1999/2108 T. 3.3.1999

Yargıtay Kararı - 8. CD., E. 2014/27832 K. 2015/9649 T. 17.2.2015

Yargıtay Kararı - 13. HD., E. 2017/6251 K. 2019/3965 T. 26.3.2019

Yargıtay Kararı - 18. CD., E. 2018/1978, K. 2019/13554 T. 1.10.2019

Yabancı Mahkeme Kararları

Heien v North Carolina 135 S. Ct. 530 (2014)

Lambert v California 335 US 225 (1957)

United States v Freed 401 US 601 (1971)

